

ALTIN HARIÇ CARİ AÇIK DÜŞÜYOR

Zümrüt İmamoglu*, Barış Soybilgen**

Yönetici Özeti

2011-2013 yılları arasında altın ithalat ve ihracatında görülen yüksek iniş-çıkışlar cari açık ve dış ticaret açığında önemli dalgalanmalara neden oldu. Cari açık 2012 yılında gerçekte olduğundan düşük, 2013 yılında ise olduğundan yüksek seviyelerde seyretti ve artış eğilimi gösterdi. Oysa altın hariç cari açık 2011 ortasından bu yana düzenli olarak düşmeye devam ediyor. Altın ve enerji hariç cari açık rakamı ise 2013 başından bu yana yatay ve sifıra yakın düzeyde seyrediyor. İlk sekiz aylık ticaret verilerine bakıldığında, 2013 yılında ekonomide görülen canlanmanın, altın ve enerji hariç ithalat talebinde sınırlı bir artışa neden olduğu, bunun artan ihracat ile dengelendiği ve böylece cari açığı artırmadan büyümenin başarıldığı görülüyor. Ancak bu dengeli tablonun ardında Türkiye'nin potansiyelinin altında kalan bir büyüme rejimi olduğunun altını çizmek gerekiyor.

Altın hariç dış ticaret açığı azalıyor

2011-2013 yıllarında altın ticaretinde yaşanan dalgalanmalar dış ticaret açığı ve cari açık üzerindeki etkileri nedeniyle gündeme oturdu. Amerika'nın İran'a siyasi nedenlerle başlattığı yaptırımlar bankalar ve finansal şirketler aracılığıyla ödemeler konusunda sıkıntılara neden olunca Türkiye'nin İran ve zamanla Birleşmiş Milletler Emirlikleriyle yaptığı altın ticareti önem kazandı. Şekil 1 altın ticaretinin seyrini 2006-2013 yılları için göstermekte. 2011 sonunda altın ihracatında başlayan artış 2012 yılında hızlanarak yıllık (12 aylık toplam) yaklaşık 1 milyar dolardan 13,5 milyar dolara kadar yükseldi. 2013'te ise yıllık 7 milyar dolar civarına düştü. Altın ithalatı ise 2010 yılının sonundan itibaren dalgalı bir seyir izlese de yılda yaklaşık 2 milyar dolar'dan, 2013 Ağustos ayı itibarıyla, 13 milyar dolara kadar arttı.

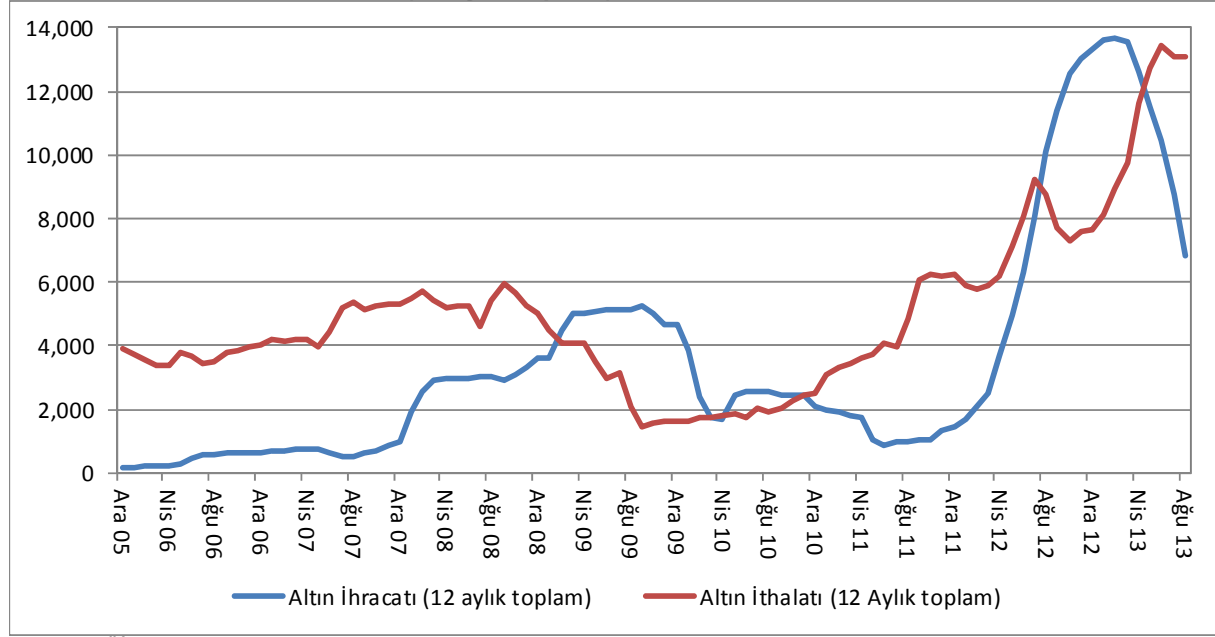
Altın ithalat ve ihracatındaki dalgalanmalar tam anlamıyla eş zamanlı olmadığı için cari açık ve dış ticaret açığında da önemli dalgalanmalara neden oldu. Şekil 2, 2011 yılından itibaren altın ticaretinin dış ticaret açığı üzerindeki etkisini göstermekte. Ocak 2011-Ağustos 2013 aralığında 12 aylık dış ticaret açığı net altın ticaretindeki dalgalanma nedeniyle normalde olduğundan daha dalgalı bir seyir izledi. 2011 yazında net altın ticaretinin negatif oması dış ticaret açığını artırırken, 2012'de altın ihracatında görülen anormal artış dış ticaret açığını azaltıcı rol oynadı. 2013'te ise altın ithalatının yeniden artmış olması dış ticaret açığını tekrar artırdı.

Altın ticareti hariç tutulduğunda dış ticaret açığının 2011 sonbaharından itibaren düzenli olarak azaldığı görülüyor. Ekonominin 2013 yılı başından itibaren iç talep artışı ile canlanması dış ticaret açığında artış yaratmış görünmüyor, yalnızca daha ılımlı bir azalma göze çarpıyor.

* Dr. Zümrüt İmamoglu, Betam, Uzman Araştırmacı, zumrut.imamoglu@bahcesehir.edu.tr

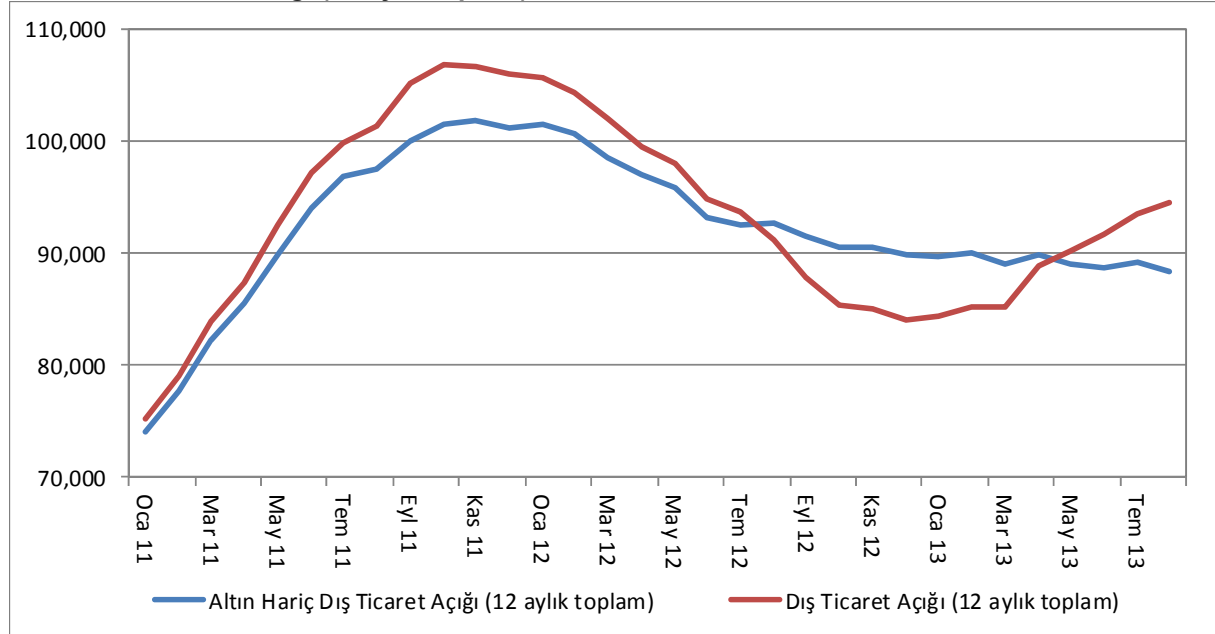
** Barış Soybilgen, Betam, Araştırma Görevlisi, baris.soybilgen@bahcesehir.edu.tr

Şekil 1. Altın ticareti 2005-2011 (12 aylık toplam)

Kaynak: TÜİK, Betam.

Şekil 2. Dış Ticaret açığı (12 aylık toplam)

Kaynak: TÜİK, Betam.

Altın ticaretinin cari açık etkisi

Tablo 1'de cari açık oranları altın dahil ve hariç olarak gösterilmekte. Altın ticareti 2011'den 2012 yılı ortasına kadar cari açığı artırıcı bir rol oynuyor. Örneğin 2010 yılı sonunda yüzde 6,2 olan cari açık 2011 sonunda yüzde 9,7'ye çıkarken, altın hariç cari açık yalnızca yüzde 9,1'e çıkıyor. 2012 yılı ortasından itibaren ise altın ticareti cari açığı azaltıcı rol oynuyor. 2013 ilk çeyreğinde cari açık kriz sonrası en düşük değeri olan 5,9'a inerken, altın hariç cari açık halen yüzde 6,4'de seyrediyor.

Altın etkisi, büyüklüğü nedeniyle büyüme-cari açık ilişkisini sorgularken akılda tutulması gereken bir etken haline gelmiş durumda. Nitekim 2013 yılında tekrar canlanmaya başlayan ekonominin cari açık yaratıp yaratmadığı, cari açığın tekrar artışa geçip geçmediği finansal kırılganlık ölçütü olarak önemini koruyor. Tablo 1 bize altın hariç cari açığın GSYH'a oranının 2013 yılında azalmaya devam ettiğini gösteriyor. İkinci çeyrekte yüzde 5,9'dan 6,6'ya yükselen cari açığın, altın etkisi çıkarıldığında

yüzde 6,4'den 6,2'ye düştüğü görülüyor. İç talepteki canlanmanın henüz cari açığa yansımadağı görülüyor. Dolayısıyla ekonomide 2013 yılında 2012'ye kıyasla daha hızlı gerçekleşen büyüme henüz ne dış ticaret açığını ne de cari açığı artırıcı bir etki yaratmış değil.

Tablo 1. Cari açık oranı, altın dahil ve hariç (2011-2013)*

	Cari Açığın GSYH'a Oranı (%)	Altın Hariç Cari Açığın GSYH'a Oranı (%)	Fark
2010Q4	6.2	6.2	
2011Q1	7.6	7.4	0.2
2011Q2	9.0	8.6	0.4
2011Q3	9.6	8.9	0.6
2011Q4	9.7	9.1	0.6
2012Q1	9.1	8.6	0.4
2012Q2	8.0	7.8	0.2
2012Q3	7.0	7.5	-0.5
2012Q4	6.1	6.8	-0.7
2013Q1	5.9	6.4	-0.5
2013Q2	6.6	6.2	0.4

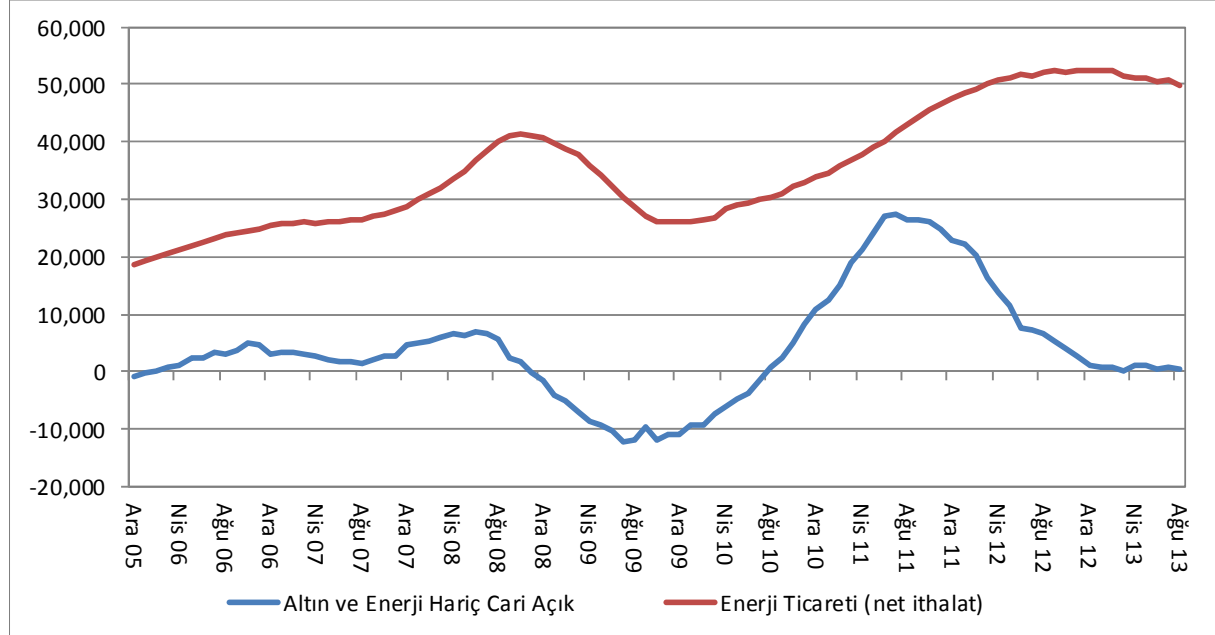
Kaynak: TÜİK, TCMB, Betam.

*12 aylık toplam cari açığın, 4 çeyreklik toplam GSYH'a oranı.

Altın ve enerji hariç cari açık sifıra yakın

Türkiye enerjide dışarıya bağımlı bir ülke olduğu için enerjinin cari açık katkısı oldukça önemli. Şekil 3'te net enerji ithalatının (ithalat-ihracat) 2006-2013 dönemindeki seyri gösteriliyor. Kriz döneminde gerek talep gerekse fiyattaki artışın azalmasıyla gerileyen enerji ithalatı, krizden sonraki dönemde büyümeye paralel olarak artıyor. 2012 yılında ekonomideki yavaşlamayı takiben artış duruyor ve yatay seyre geçiyor. Görüldüğü gibi cari açıktaki düşüş enerji ithalatından kaynaklanmıyor. Enerji ve altın dışı cari açık kriz sonrasındaki hızlı yükselişin ardından ekonomideki yavaşlamayı takiben 2011 yılından itibaren sert bir şekilde düşüyor. 2013 yılı boyunca da sifıra yakın düzeyde yatay seyrediyor. Burada da görüldüğü gibi 2013 yılının ilk yarısında ekonomide gerçekleşen canlanma henüz cari açıktaki artışa neden olmuş değil. Kriz sonrasında oluşan yüksek artışın da tamamen geri döndüğü, ısınan ekonominin yarattığı ithalat talebinin durulduğu görülüyor.

Şekil 3. Altın ve enerji hariç cari açık (12 aylık toplam)

Kaynak: TÜİK, TCMB, Betam.

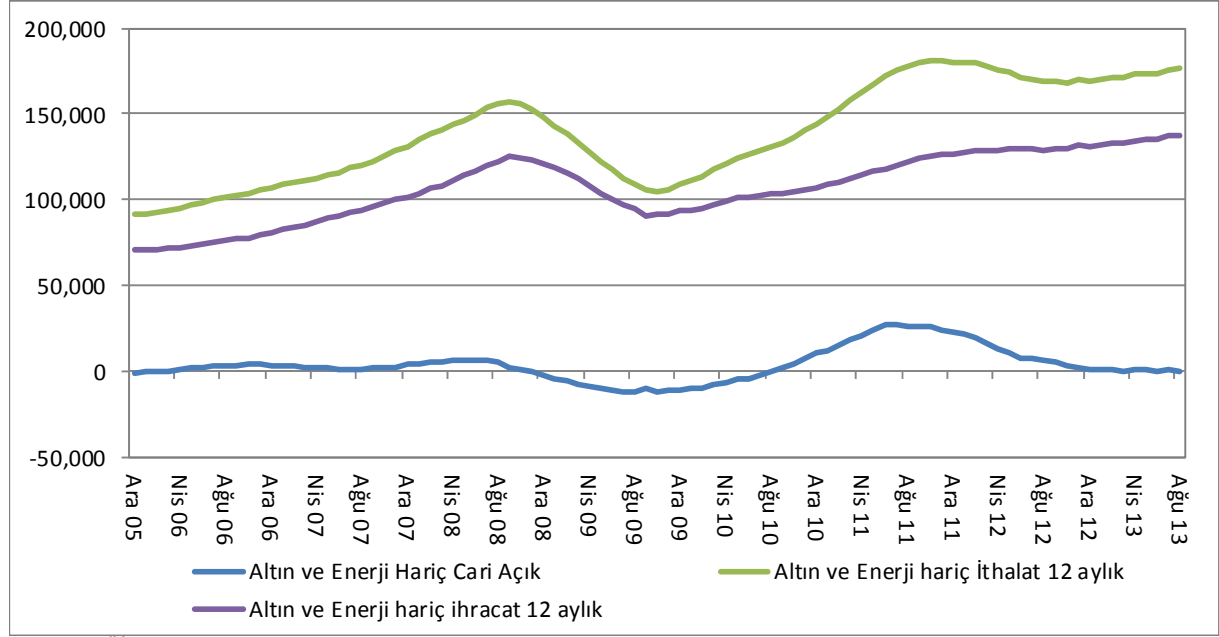
2013'te ekonomi cari açığı artırmadan büyüdü

Cari açıktaki hızlı düşüşün tek nedeni ithalattaki gerileme değil. Şekil 4 altın ve enerji dışı ithalat ve ihracat seyirini gösteriyor (12 aylık toplam). Enerji ve altın hariç ithalat cari açığın düşmeye başlamasından sonra dahi bir süre yükselmeye devam ediyor (Ocak-Haziran 2012). Bu dönemde cari açıktaki azalış ihracat ve hizmet kalemlerindeki artıştan ileri geliyor. 2012'nin ikinci yarısında ise azalan ithalat talebinin düşüşte etkili olduğunu görüyoruz. Ekonomik canlanmanın başladığı 2013 yılında ise altın ve enerji hariç ithalat talebi artışa geçiyor, ancak, ihracatın da aynı dönemde ivmelenmesi ile cari açık 2013'te yatay seyrediyor. Nitekim 2013 yılında, 12 aylık toplam altın ve enerji hariç ihracat yüzde 3,9, ithalat ise yüzde 3,6 oranında artıyor. İlimli büyümenin yarattığı ithalat talebi, ılımlı dış talep artışı ile dengeleniyor. Böylece ekonomi 2013 yılının ilk yarısında cari açığı arttırmadan büyümeyi başarıyor.¹

Ekonomi yazınında büyüme ve ithalat arasındaki güçlü ve pozitif ilişki iyi bilinmekte. Bu ilişki Türkiye için de geçerli. Şekil 5, 2006-2013 arasında yıllık büyüme ve 12 aylık toplam ithalatta çeyrekten çeyreğe artış oranlarını gösteriyor. Yüksek büyüme hızları, ithalat talebinde yüksek artışlara neden oluyor. Altın ve enerji hariç ithalat talebi için de durum benzer. Bu durumda cari açığı artırmayan büyüme rejimi, ihracat ve ithalatın benzer oranlarda arttığı bir rejim ise, ihracatta düşük artış olduğu dönemlerde finansal istikrarı gözetken politikaların büyümeyi de sınırlandırmak zorunda kalacağı ortada. Nitekim 2012 ve 2013 yılında finansal istikrarı sağlamak amacıyla Merkez Bankası'nın uyguladığı politikaların amacı da buydu. Bu politikalar sonucu büyüme düşerken cari açıktaki oluşan "şişme" de indi ve altın ve enerji hariç cari açık yüzde 0-0.2 aralığına geriledi. Ancak mevcut denge oldukça hassas ve yüksek büyüme oranlarına izin vermiyor. Öte yandan büyümenin finansal istikrar uğruna dış talep koşullarına bu kadar bağımlı kalmak zorunda olması Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıl için koyduğu hedeflere ulaşmasının önünde büyük bir engel teşkil ediyor.

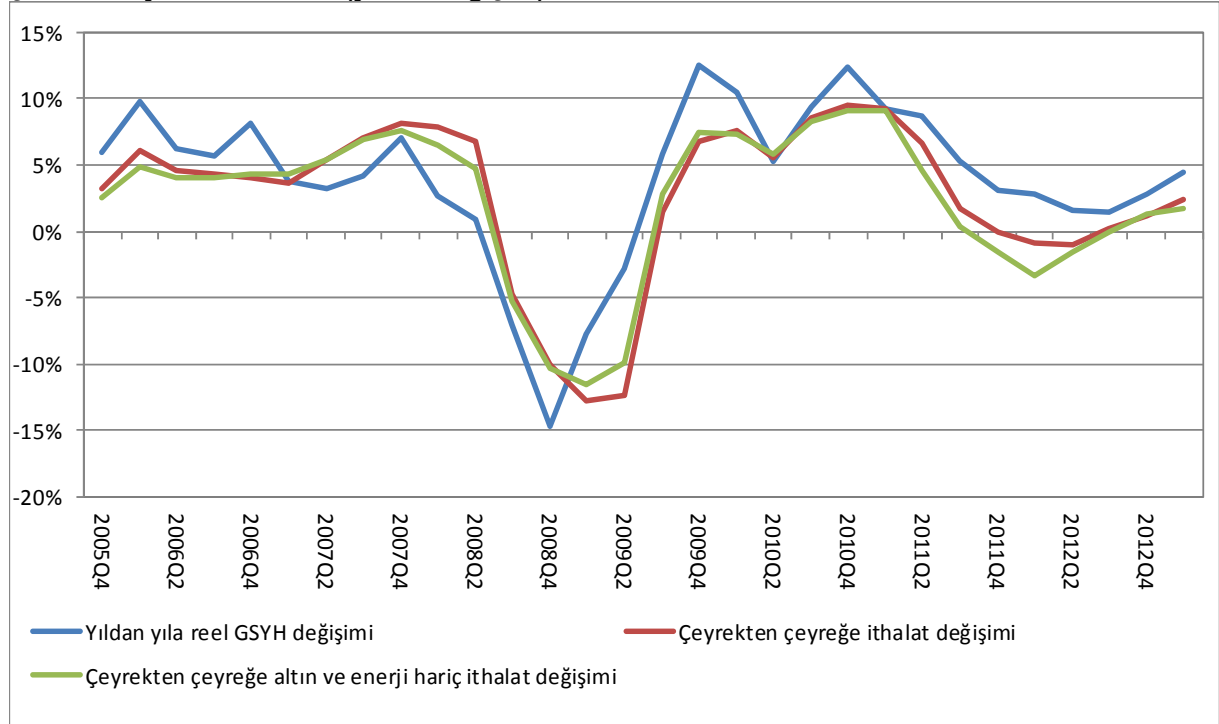
¹ İhracat ve ithalat verilerinde en son ay Ağustos, büyüme için ise yalnızca ilk iki çeyreğe dair veri açıklanmış durumda.

Şekil 4. Altın ve enerji hariç ithalat ve ihracat (12 aylık toplamlar)

Kaynak: TÜİK, TCMB, Betam.

Şekil 5. Büyüme ve ithalat (yüzde değişim)*

Kaynak: TÜİK, TCMB, Betam.

*12 aylık toplam ithalatın çeyrekten çeyreğe değişimi.

Finansal risk yaratmayan, kaliteli yüksek büyüme zor

İlk sekiz aylık ticaret verilerine bakıldığında, 2013 yılında ekonomide görülen canlanmanın altın ve enerji hariç ithalat talebinde sınırlı bir artışa neden olduğu ancak bunun artan ihracat ile dengelendiği ve böylece cari açığı artırmadan büyümenin başarılı olduğu görülüyor. Ancak bu dengeli tablonun ardında Türkiye'nin potansiyelinin altında kalan bir büyüme rejimi olduğunun altını çizmek gerekiyor.

Yılın ilk yarısında GSYH sadece yüzde 3,7 oranında büyüdü. Üstelik bu büyümenin önemli bir kısmı kamu harcamalarındaki artıştan kaynaklandı. Özel yatırımlar oldukça zayıf seyretti. Bu "kalitesiz" ve

düşük büyüme uzun zamandır kuvvetli artışlar gösteren işgücünü istihdam etmek ve işsizlik oranının yükselmesini engellemek için de yeterli değil. Tarım dışı işsizlik oranı neredeyse yılın başından bu yana yükseliyor.² Mevcut iktisadi yapıda Türkiye'nin cari açık riski yaratmamak için düşük büyümeye razı olması gerekiyor, ancak düşük büyüme işsizlik sorununu beraberinde getiriyor. Öte yandan Türkiye için finansal risk yaratmayan, kaliteli yüksek büyümeyi sağlamak gittikçe zorlaşıyor. Orta gelir düzeyine yaklaşan Türkiye için sermaye birikimi ve istihdamın büyümeye katkısı bundan böyle giderek azalacak. Verimlilik artışlarının sağlanamadığı durumda Türkiye'nin geleceğe yönelik büyüme potansiyeli de giderek azalma tehlikesi altında.³

² Şubat 2013 döneminde 11,6 olan tarımdışı işsizlik oranı Temmuz 2013 döneminde 12,5'e yükseldi (mevsimsellikten arındırılmış).

³ Gürsel ve Soybilgen 2013, "Türkiye Orta Gelir Tuzağının Eşiğinde" Betam Araştırma Notu 13/152.